

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.91

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-6/16>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПІД ЧАС ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

PROBLEM QUESTIONS OF THEORY AND PRACTICE AT REVISION OF COURT DECISIONS OF SOFTWARE TO THE REOPENED CIRCUMSTANCES

Ахмач Г.М., к.ю.н., доцент,
асистент кафедри цивільного процесу

Національний юридичний університет України імені Ярослава Мудрого

У статті досліджено останні зміни у цивільному процесуальному законодавстві у зв'язку з проведенням в Україні судової реформи щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами на підставі аналізу судової практики, визначення проблемних теоретичних та практичних питань задля вдосконалення чинного законодавства, забезпечення доступності правосуддя та справедливого судочинства в аспекті міжнародних стандартів.

Процедура перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини. Оптимізація діяльності суду щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в аспекті останніх змін до цивільного процесуального законодавства є однією з гарантій реалізації права на справедливий судовий розгляд. Під час перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами виконується завдання цивільного судочинства щодо справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду й вирішення цивільних справ задля ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. У статті проаналізовано процесуальні особливості забезпечення доступності правосуддя та справедливого судочинства в аспекті міжнародних стандартів на підставі аналізу проблемних питань судової практики щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, дослідження останніх змін у цивільному процесуальному законодавстві під час проведення в Україні судової реформи. Виявлено низку проблемних питань щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, зокрема неправильне тлумачення судами під час розгляду окремих справ підстав перегляду за нововиявленими обставинами, внаслідок чого встановлено факти помилкового визначення судами нових обставин як нововиявлених.

Приділено увагу процесуальним особливостям процедури перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, необхідності ретельного з'ясування наявності таких обставин для вирішення питання про відкриття провадження щодо перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, а також під час поновлення строку для звернення з відповідною заявою. Під час вирішення зазначених питань суду доцільно використовувати практику Європейського суду з прав людини задля дотримання міжнародних стандартів під час здійснення правосуддя.

Ключові слова: нововиявлені обставини, судова практика, право на судовий захист, цивільне процесуальне законодавство, судова реформа, Європейський суд з прав людини.

In the article the last updates are investigated in a civil judicial legislation in connection with realization in Ukraine of judicial reform in relation to the revision of court decisions on reopened circumstances on the basis of analysis of judicial practice, determination of problem theoretical and practical questions with the aim of perfection of current legislation, providing of availability of justice and just rule-making in the aspect of international standards.

Procedure of revision of court decisions is on reopened circumstances must provide functioning of department judicial, that answers public expectation in relation to an independent and just court, and also to the European system of values and standards of protection of human rights. Optimization of activity of court in relation to the revision of court decisions on reopened circumstances in the aspect of the last updates to the civil judicial legislation is one of guarantees of realization of right on the fair judicial hearing. At the revision of court decisions on the reopened circumstances implementation of tasks of the civil rule-making decides in relation to just, objective and timely consideration and dispatch of civil businesses with the aim of effective protection of the unrecognized or contested rights, freedoms or interests of physical persons, rights and interests of legal entities, interests of the state. In the article the judicial features of providing of availability of justice and just rule-making are analyzed in the aspect of international standards on the basis of analysis of problem questions of judicial practice in relation to the revision of court decisions on reopened circumstances, research of the last updates in a civil judicial legislation during realization in Ukraine of judicial reform. The educed package of problem questions is in relation to the revision of court decisions on reopened circumstances, in particular incorrect interpretation by courts at consideration of separate matters of grounds of revision on reopened circumstances are the fixed facts of erroneous decision by the courts of new circumstances as reopened.

Attention on the judicial features of procedure of revision of court decisions on reopened circumstances, necessity of the careful finding out of presence of such circumstances applies for the decision of question about opening of realization in relation to the judicial second thought on reopened circumstances, and also at proceeding in a term for handling a corresponding statement. At the decision of such questions of court it is expedient to use practice of the European court on human rights with the aim of observance of international standards during realization of justice.

Key words: reopened circumstances, judicial practice, right of judicial defense, civil procedural legislation, judicial reform, European court on human rights.

Постановка проблеми. Справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ задля ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави є завданнями цивільного судочинства. Забезпечення конституційного права на судовий захист під час перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами є одним із засобів реалізації завдань цивільного судочинства, яке має відповідати основним принципам судочинства, завданням суду та міжнародним стандартам. Проведення в Україні судової реформи вимагає відповідного аналізу судової практики щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, а також визначення відповідних теоретичних та практичних проблемних питань.

Стан опрацювання. Процесуальні особливості перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в різних інстанціях привертають увагу як науковців, так і практиків, таких як К.В. Гусаров, В.В. Комаров, Д.Д. Луспенник, О.І. Попов, Н.Ю. Сакара, А.О. Селіванов, О.С. Ткачук, М.Й. Штефан. Нормативна новелізація статті «Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами» викликає півні дискусії як теоретичного, так і практичного характеру, потребує додаткового дослідження.

Метою статті є дослідження останніх змін у цивільному процесуальному законодавстві у зв'язку з проведенням в Україні судової реформи щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами на підставі аналізу судової практики, визначення проблемних теоретичних та практичних питань задля вдосконалення чинного законодавства, забезпечення доступності правосуддя та справедливого судочинства в аспекті міжнародних стандартів.

Викладення основного матеріалу. Забезпечення кожного права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є завданням суду, що здійснює правосуддя на засадах верховенства права (ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Принцип правової визначеності передбачає, що жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового рішення суду тільки тому, що вона має на меті добитися нового слухання справи та її нового вирішення. Як зазначає Європейський суд з прав людини, принцип правової визначеності є одним із фундаментальних аспектів верховенства права, який передбачає повагу до принципу "res judicata", тобто принципу остаточності рішень суду. Повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватися для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, а не для здійснення нового судового розгляду. Перегляд не має фактично підміняти собою апеляцію, а сама можливість існування двох точок зору на один предмет не є підставою для нового розгляду. Винятки з цього принципу можуть мати місце лише за наявності підстав, обумовлених обставинами важливого та вимушеного характеру.

Процедура скасування остаточного судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами передбачає, що існує доказ, який раніше не міг бути доступним, однак міг би привести до іншого результату судового розгляду. Особа, яка звертається із заявою про скасування рішення, повинна довести, що в неї не було можливості представити цей доказ на остаточному судовому слуханні і що цей доказ є вирішальним. Ця процедура є характерною для правових систем багатьох держав-учасниць. Практика ЄСПЛ стверджує, що зазначена процедура сама по собі не суперечить принципу правової визначеності доти, доки вона використовується задля виправлення помилок, допущених під час здійснення правосуддя.

Н.Ю. Сакара виокремлює такі ознаки доступності правосуддя:

- доступ до судової інстанції має бути не лише формально проголошеним, але й реально наявним;
- правосуддя має відповідати вимогам справедливості за своєю сутністю;
- судочинство має бути побудованим на засадах послабленої змагальності;
- у судочинстві як формі реалізації судової влади та правосуддя мають гармонійно поєднуватися публічні та приватноправові засади [1, с. 52–53].

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами є особливою процедурою перегляду, адже за нововиявленими обставинами можуть бути переглянуті тільки рішення, постанови або ухвали суду, якими закінчено розгляд справи, що набули законної сили. Особливості також стосуються інстанційності та строків звернення.

Необхідність існування на час розгляду справи є умовою нововиявлених обставин. Такі обставини не могли бути відомі заявникові на час розгляду справи. Нововиявлені обставини належать до предмета доказування у справі, можуть вплинути на висновки суду про права та обов'язки учасників справи.

Згідно з п. 4 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами», вирішуючи питання про наявність нововиявлених обставин, суд повинен розмежувати нововиявлені обставини та нові обставини.

Обставини, що обґрунтовують вимоги або заперечення сторін чи мають інше істотне значення для правильного вирішення справи, існували на час ухвалення судового рішення, але залишаються невідомими особам, які беруть участь у справі, та стали відомими тільки після ухвалення судового рішення, є нововиявленими обставинами.

Нововиявлені обставини мають підтверджуватися доказами, тобто будь-якими даними, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Суд має право скасувати судові рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами лише за умови, що ці обставини можуть вплинути на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у рішенні, що переглядається.

Судове рішення не може переглядатись у зв'язку з нововиявленими обставинами, якщо обставини, передбачені ч. 2 ст. 423 ЦПК, відсутні, однак є підстави для перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку, а також якщо обставини, визначені ч. 2 ст. 423 ЦПК, були або могли бути відомі заявникові на час розгляду справи.

Під час вирішення питання про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами суд має виходити з визначених ч. 2 ст. 423 ЦПК підстав, перелік яких є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

За положеннями ч. 3 ст. 429 ЦПК України за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами суд може відмовити в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами та залишити відповідне судове рішення в силі; задовольнити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, скасувати відповідне судове рішення та ухвалити нове рішення чи змінити рішення; скасувати судове рішення й закрити провадження у справі або залишити позов без розгляду.

Відповідно до Постанови Верховного Суду від 21 лютого 2018 року справа № 454/3003/14-ц про неподання стороною або особою, яка бере участь у справі, доказу, про який їй було відомо та який підтверджує відповідні обставини, відмова суду у прийнятті доказів, не

є підставами для перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами [2].

Привертає увагу остання судова практика щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами стосовно аналізу підстав для відкриття провадження та поновлення строку для звернення до суду із заявою про перегляд рішення за нововиявленими обставинами.

Так, Тернопільський районний суд у Постанові від 6 лютого 2020 року, аналізуючи в системному взаємозв'язку вимоги ст. ст. 426, 427 ЦПК України та враховуючи відсутність передбачених ст. 423 ЦПК України підстав для поновлення строку для звернення із заявою про перегляд рішення за нововиявленими обставинами, дійшов висновку, що процесуальним документом, який має бути прийнятим судом за результатом вирішення питання про можливість відкриття провадження у справі за відповідною заявою, на думку колегії суддів, є ухвала про відмову у відкритті провадження за вищевказаною заявою, а не ухвала про залишення такої заяви без розгляду з посиланням на вимоги ст. 126 ЦПК України, як помилково вважав суд першої інстанції. При цьому цей висновок колегія суддів пов'язує з тим, що оскільки за результатами розгляду заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами може бути прийнято рішення про скасування попереднього рішення в справі та ухвалення нового (п. 2 ч. 3 ст. 429 ЦПК), то фактично така заява прирівнюється до позовної, а залишення останньої без розгляду має місце лише з підстав, передбачених ст. 257 ЦПК України, перелік яких вичерпним.

За цих обставин оскаржувана ухвала як така, що постановлена з порушенням норм процесуального права, не може вважатися законною. Суд встановив, що апеляційну скаргу ОСОБА_1 слід задовольнити частково; ухвалу Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 8 листопада 2019 року слід скасувати, а справу – спрямувати до Тернопільського міськрайонного суду для продовження розгляду [3].

Здолбунівський районний суд Рівненської області (справа від 3 квітня 2020 року № 562/1987/13-ц) розглядав питання про наявність підстав для відкриття провадження щодо перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

ОСОБА_1 звернулася до суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами по цивільній справі № 2-1684/10 за позовом ПАТ «Райффайзен банк Аваль» до ОСОБА_2, ОСОБА_1 про стяг-

нення боргу. Заява мотивована тим, що рішенням Здолбунівського районного суду від 17 листопада 2010 року по справі № 2-1684/10 були задоволені позовні вимоги позивача ПАТ «Райффайзен банк Аваль» до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про стягнення солідарної заборгованості за кредитним договором від 17 жовтня 2007 року № 014/53-05/66502 в сумі 132 946 грн. 52 коп. Після ухвалення рішення та набуття ним законної сили ОСОБА_1 стали відомі обставини, які є істотними для справи і які не були і не могли бути їй відомі під час розгляду цієї справи. Під час судового розгляду ОСОБА_2 визнала частково позовні вимоги ПАТ «Райффайзен банк Аваль» і зобов'язалася самостійно погасити вищезазначену заборгованість. З моменту винесення рішення Здолбунівським районним судом Рівненської області до 20 червня 2013 року претензій по сплаті боргу не було, однак 20 червня 2013 року у бухгалтерію підприємства, де працює ОСОБА_1, надійшла Постанова відділу ДВС Здолбунівського районного управління юстиції від 8 травня 2013 року про звернення стягнення на її заробітну плату до повного погашення боргу в сумі 148 055,58 грн.

Суд встановив, що наявність наведених обставин не була відома заявнику, а також суду під час розгляду справи, що є істотними для справи обставинами, які, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 423 ЦПК України, дають підстави для перегляду рішення суду від 17 листопада 2010 року у зв'язку з нововиявленими обставинами. Суд ухвалив, що заяву ОСОБА_1 про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами по цивільній справі № 2-1684/10 за позовом ПАТ «Райффайзен банк Аваль» до ОСОБА_2, ОСОБА_1 про стягнення боргу слід задовольнити [4].

Висновки. Процесуальні особливості процедури перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами потребують ретельного з'ясування наявності таких обставин для вирішення питання про відкриття провадження щодо перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, а також під час поновлення строку для звернення з відповідною заявою. Суду необхідно дослідити, що існує доказ, який раніше не міг бути доступним, однак він міг би привести до іншого результату судового розгляду, а особа, яка звертається, має довести, що в неї не було можливості представити цей доказ на остаточному судовому слуханні і що цей доказ є вирішальним. Під час вирішення таких питань суду доцільно використовувати практику ЄСПЛ, звертати увагу на дотримання принципу правової визначеності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : монографія. Харків : Право, 2010. С. 52–53.
2. Постанова Верховного Суду від 21 лютого 2018 року, справа № 454/3003/14-ц, ЄДРСРУ № 72378039. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72378039>.
3. Постанова Тернопільського апеляційного суду від 6 лютого 2020 року № 607/710/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87789923>.
4. Ухвала Здолбунівського районного суду Рівненської області від 3 квітня 2020 року. № 562/1987/13ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88531726>.